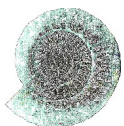

PYHÄNTÄ 2014

Koulukeskuksen alueen
asemakaava -
arkeologinen inventointi

Jaana Itäpalo 13.5.2014

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIA*PALVELU*

Sisällysluettelo

s.

1. Perustiedot.....	2
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät.....	2
3. Tulokset.....	9
4. Yleiskartta.....	10
5. Kohdetiedot.....	11
6. Aineistoluettelo.....	14

Kansikuva: Pyhännänjärveä kuvattuna Kirkkoniemen suuntaan.

1. Perustiedot

Inventointialue: Koulukeskuksen alueen asemakaava

Tilaaaja: Pyhännän kunta

Inventoinnin laji: Osainventointi

Työaika: Kenttätöaika 23.04.2014, yht. 1 kenttätöpäivä

Kartat: 341301, 341302, Q433

Korkeus: n. 125-132,5 m mpy

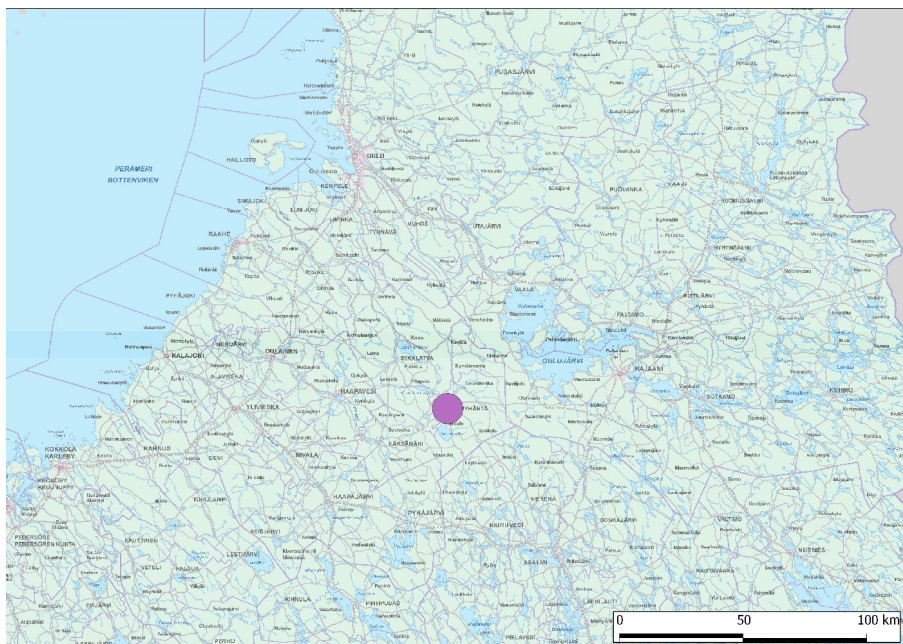
Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto

Kopio raportista: Museoviraston arkisto (digitaalinen ja paperikopio), Pohjois-Pohjanmaan museo (digitaalinen kopio)

Aiemmat tutkimukset: 1996 Mattilankangas Mika Sarkkinen inventointi

2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät

Pohjois-Pohjanmaalla Pyhännällä on meneillään Kirkon seudun ja Koulukeskuksen asemakaavojen suunnittelutyö. Tähän liittyen suoritettiin varhaiskevällä 2014 arkeologinen maastointi Koulukeskuksen kaavan suunnittelualueella ja samassa yhteydessä tarkastettiin Kirkon seudun kaavan alueella Metsätalontien ympäristö (kartta 4, s. 10). Kohdealueilta tunnettiin entuudestaan Mattilankankaan esihistoriallinen irtolöytöpaikka (mj-rekisterinumero 1000023112), mistä on löytynyt kivikautiseksi ajoitettu siimanpainokivi. Inventointialueiden läheisyydestä tunnettiin kaksi kivikautista irtolöytöä, yksi kivikautinen asuinpaikaksi luokiteltu kohde sekä maakuoppia, joita on arveltu todennäköisiksi pyyntikuopiksi. Lisäksi oli tiedossa historiallisen ajan tervahauta.¹ Museovirasto on todennut lausunnossaan, että Koulukeskuksen kaavan alueella on tarpeen tehdä arkeologinen maastointi ja Kirkon seudun kaavan alueella tarkistaa Metsätalontien varren rakentamattomat alueet.

Taustakartta MML@ 05/2014.

Kartta 1. Kohdealueen sijainti.

¹ Museoviraston kulttuuriympäristön rekisteriportaali,
<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Esiselvitys

Esihistoriallisten muinaisjäännösten paikallistamisessa käytettiin muinaisranta-analyysia, maaperäkartoja, ilmakuvia sekä aikaisempia kohdealuetta koskettelevia arkeologisia tutkimusraportteja. Historiallisen ajan kohteita etsittiin 1840-luvulla laadittujen pitäjänkarttojen sekä kirjallisuustietojen avulla. Kohteena olevilta alueilta ei ole 1700-luvun isojakokartoja. Maankäytön historiaa on lisäksi selvitty vanhimpien alueesta laadittujen peruskarttojen avulla, jotka ovat vuodelta 1972.

Tutkimushistoria

Pyhännän kunnan alueella on suoritettu vuonna 1996 perusinventointi, jossa tarkastettiin ja pyrittiin löytämään kaikki kunnan alueelta aiemmin tiedossa olleet muinaisjäännöskohteet. Tuolloin inventoinnissa paikannettiin mm. kohdealueella ja sen läheisyydessä sijaitsevat kivi-kautinen asuinpaikka ja likimääräisesti yksittäisten esineiden löytöpaikat. Vuonna 2012 inventoitiin Tavastkengän vesi- ja sähköjohtolinjaukset. Metsähallitus on inventoinut vuonna 2012-2013 valtion metsiä. Muita laajempia arkeologisia selvityksiä Pyhännän kunnan alueella ei ole tehty.

Topografia

Noin 50 ha laaja Koulukeskuksen asemakaava sijaitsee Pyhännänjärven eteläpuolella ja keskustan lounaispuolella ja rajautuu pohjoisessa Pyhännänjärveen, minne maasto laskee loivasti. Alue on omakotitaloaluetta, peltoa ja rakentamatonta metsämaastoa, joka on monin paikoin metsittynyttä entistä peltoa. Rantavyöhyke on lähes kokonaan omakotitaloaluetta ja peltoa, korkokuvaltaan ranta-alue on matalaa. Rantavyöhykkeellä maaperä on silttiä ja savea, muualla sora- ja hiekkamoreenia.² Alueella on muutamia pieniä mäkiä, joiden laet ovat maaperältään karkeampia, paikoin kivikkoisiakin.

Metsätalontien n. 2 ha laaja kohdealue sijaitsee keskustasta hieman yli puolenkilometrin etäisyydellä luoteessa Pyhännänjärveen pistävällä Kirkkoniemellä. Rantavyöhyke on lähes kokonaan omakotitaloaluetta, Metsätalontien ja eteläpuolella kulkevan tien no. 88 välissä on rakentamaton tasainen kangas, missä kasvaa harvaa mäntymetsää. Maaperä on hiekkaa. Maasto laskee loivasti niemen korkeimmalta kohdalta Metsätalontietä ja järveä kohden, rantatörmä on matala.

Inventoitujen alueiden sijaintikorkeus n. 125-130,5 m mpy vastaa keskimesoliittista Ancylysjärven muinaisrantatasoa karkeasti aikaa n. 8900-8500 cal BP.³

2 Geologian tutkimuskeskus, http://www.gtk.fi/tietopalvelut/geologiset/kartta_aineistot/http://geomaps2.gtk.fi/geo/

3 Schulz Hans-Peter, rannansiirtymistaulukko, julkaisematon.

Kuva 1. Metsätalontien vartta ja tien eteläpuolinen inventoitu metsikkö. Kuva lounaasta.

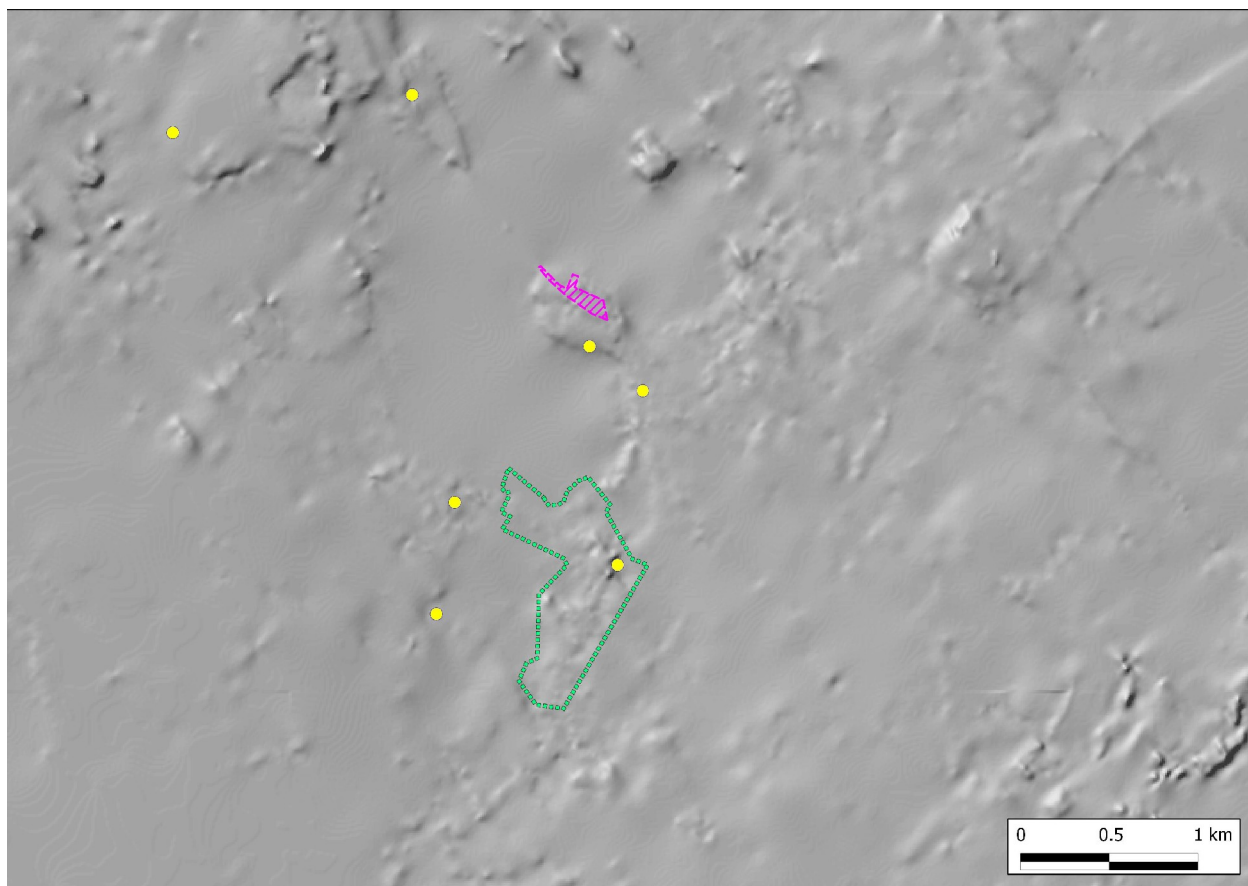
Kuva 2. Alavia rantapeltoja Koulukeskuksen alueen kaavan koilliskulmassa. Kuva etelästä.

Kuva 3. Periojantien vartta Pyhännänjärven eteläpuolella. Tien vasemmalla puolella rämetettyä maastoa järven rannalla. Oikealla nykyisiä ja entisiä peltoalueita. Lähialueelta on tiedossa reikäkivilöytö Periojan kohteesta. Kuva lännestä.

Kuva 4. Alueella on lähihistorian viljelyyn liittyviä rakenteita. Kuvan peltoröykkiö sijaitsee pelton reunalla Väsilän tilan ja Seurantien itäpuolella. Kuva lännestä.

Tausta-aineisto MML@ 05/2014.

Kuva 5. Korkeusvyöhykkeitä visualisoiva vinovalovarjoste. Koulukeskuksen kaavan alue rajattu vihreällä ja Metsätalontien inventoitu alue rasteroitu. Tunnetut arkeologiset havainto- ja löytöpaikat merkitty keltaisilla ympyröillä.⁴

Esihistorialliset kohteet

Lähtötietona olivat useat kivikautiset esinelöydöt kohteena olevien alueiden läheisyydestä. Esihistoriallisten toimintapaikkojen kannalta potentiaaliset alueet ovat kuitenkin jääneet laajalti nykyisen rakennuskannan alle tai alkuperäiset maakerrokset ovat hävinneet muun käytön seurauksena ja siten ehjien asuinpaikkapintojen löytymisen mahdollisuus on huomattavasti laskeutunut. Esineiden löytötiheys indikoi joka tapauksessa esihistorialliseen pyyntikulttuuriin, paikalla asumiseen tai muuhun pitempiaikaiseen alueen käyttöön liittyvää muinaista toimintaa. Tammapuron tuntumasta löytyneet todennäköisiksi pyyntikuopiksi luokitellut kuoppajäänteet voivat viitata samaan. Koulukeskuksen kaavan alueelta talteen saadun siimanpainokiven lisäksi on löytynyt kivi kirves ja ilmeisesti myös toinen esine keskustasta Marjomaan kohteesta, Koulukeskuksen kaavan ja Tammapuron länsipuolelta reikäkivi Periojan kohteesta ja kohteesta Vanhatalo hautausmaa kiviesineen katkelma, palanutta luuta sekä kvartsi-iskoksia/-esineitä.

Kohdealueen koskemattomina säilyneet maaperältään moreenia olevat matalat selänteet eivät ole hyvää maastoa ajatellen kivikautisen asuinpaikan sijaintia, mutta tämä ei sulje pois mahdollisuutta muun tyyppisistä esihistoriallisista toimintapaikoista. Myös rakennetuilla tai muokatuilla maaston kohdilla oli mahdollisuus löytää merkkejä esihistoriallisesta toiminnasta, kuten palaneita riistan tai kalojen luiden kappaleita, kvartsi-iskoksia/-esineitä tai esim. kulttuurimaata. Topografian perusteella paras alue pitempiaikaiselle esihistorialliselle toiminnalle on ollut koulun lähiympäristö, Kirkkoniemen etelään laskeva hiekkainen rinne on hyvin tyypillinen paikka kivikautiselle asuinpaikalle.

⁴ Sijaintitiedot Museoviraston rekisteriportaalin mukaan.

Historialliset kohteet

Pyhännän vanhin asutus syntyi Tavastkengän ja Lamun kyliin. Vuoden 1562 kymmenysluette-loissa Pyhännältä mainitaan neljä taloa, jotka olivat kaksi Lamua ja Havajoki. Ensimmäisen kerran Tavastkengän kylä esiintyy lähteissä vuonna 1572 nimellä Tavastkengänmäki. Tuolloin se käsitti neljä taloa, jotka olivat ilmeisesti perustettu edellisellä vuosikymmenellä.⁵ Pyhännänjärven ympäristössä sijaitsi 1700-luvulla kolme taloa: Laakko, Turunen ja Alatalo.⁶ Pyhännän asutus keskittyi vielä 1960-luvun lopulla Tavastkengän kylään.

Pyhännän aluetta esittävien 1700-luvun isojakokarttojen mukaan kohdealueella ei sijainnut taloja. 1800-luvun puolivälissä laadittujen pitäjänkarttojen mukaan koulukeskuksen kaavan tun-tumassa sijaitsi yksi tila (Lammasoja). Alueen kautta on kulkenut merkittävä historiallinen pääväylä Oulusta Kuopioon. Kesätieksi tie kunnostettiin 1770-luvulla.⁷ Alueelta oli hyvin toden-näköistä löytää lähihistorian viljelystoimintaan liittyviä erilaisia rakenteita, kuten peltoröykkiöi-tä/-aitoja, niittylatojen perustuksia jne.

Kartta 2. Vuodelta 1846 peräisin oleva pitäjänkartta, jossa merkittyinä mm. Pyhännänjärven ympäristössä sijainneet talot ja viljelykset. Kohdealueen eteläreunalla sijaitsi Lammasojan talo. Kartta, Arkistolaitoksen digitaaliarkisto, <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1202857>

⁵ Siikajoen historia I. 1996. S. 92 ja 111.

⁶ Ibid. S. 205.

⁷ Ibid. S. 192.

Maastoinventointimenetelmä

Maastoinventoinnissa tarkastettiin Koulukeskuksen alueen kaavan ja Metsätalontien varrella suunnitellut muutosalueet ja rakentamattomat alueet, tarkemmin käytiin läpi koulun ympäristöä, mistä oli tiedossa ainoa kaavan alueelta tiedossa oleva arkeologinen löytö. Kaikki metsäiset rakentamattomat alueet käytiin läpi. Osa niistä on entisiä peltoalueita, jotka ovat pusikoituneet ja havaintomahdollisuudet olivat siten osin huonot. Pellot olivat inventoinnin aikana muokkaamatta, ja pintahavainnointia päästiin tekemään suppealla alueella. Muinaisjäännösten löytymisen kannalta epätodennäköiset tasaiset rämettyneet alueet tarkastettiin kursorisesti. Havainnot perustuvat pintahavainnointiin ja maannosten tarkastamiseen kairaamalla.

Maan pinnan alapuolisia rakenteita on pintakasvillisuuden peittämässä maastossa hankala paikantaa ja useimmiten merkit niistä löytyvätkin sattumalta, kuten metsäojien ja teiden leikkauksista tai esim. metsänaurausurista. Siten myös tässä inventoinnissa on kiinnitetty huomioita näihin.

Työssä käytettiin EGNOS-yhteensopivaa paikanninta Garmin GPSmap 62s ja Quantum GIS 1.8.0 paikkatieto-ohjelmaa.

Taustakartta MML@ 05/2014.

Kartta 3. Inventoidut alueet rasteroitu.

3. Tulokset

Inventoinnissa ei saatu havaintoja uusista arkeologisista kohteista. Entuudestaan tunnetun Mattilankankaan irtolöytöpaikan ympäristössä on tehty massiivisia maansiirtotöitä liittyen urheilukentän ja ulkoilualueen rakentamiseen. Mahdollisuus potentiaalisten asuinpaikkapintojen säilymiseen on tällä alueella hyvin pieni. Muut inventointihavainnot olivat lähihistoriaan liittyvät pelto- ja raivausröykkiöt ja tarkemmin määrittelemätön kuoppajäännös, jotka eivät ole tyypin tai ikänsä perusteella muinaisjäännöksiä. Metsätalontien varsi on rannan puolella rakennettu melkein täyteen. Tien varren avonaisten maan pintojen tarkastuksessa ei löydetty merkkejä esihistoriasta eikä tien eteläpuolisella rakentamattomalla alueella havaittu näkyviä rakenteita eikä kairauksessa sellaisia poikkeamia maannoksessa, jotka olisivat antaneet aihetta tarkempaan selvitykseen.

Inventointituloksen perusteella suunnitelluilla kaavan muutoksilla ei ole vaikutusta arkeologiseen kulttuuriperintöön.

13.5.2014

4. Yleiskartta

Taustakartta MML@ 05/2014.

Kartta 4. Koulukeskuksen kaavan suunnittelu-/inventointialue rajattu sinisellä, Metsätalontien kohdealue rasteroitu kartan yläosassa. Tähti; arkeologinen havainto- /löytöpaikka (likimääräinen sijainti).⁸ Inventoinnissa havaitut reseritit rökkiöt ja kuoppamuodostelma merkitty vihreillä ympyröillä.

⁸ Sijaintitiedot Museoviraston rekisteriportaalin mukaan.

6. Kohdetiedot

Kivikautinen irtolöytöpaikka

MATTILANKANGAS

Mj-rekisteri: **1000023112**

Laji:

löytöpaikat

Mj-tyyppi:

irtolöytöpaikat

Tyyppin tarkenne:

ei määritelty

Ajoitus yleinen:

kivikautinen

Lukumäärä:

ei määritelty

Rauhoitusluokkaehdotus:

ei määritelty

Paikkatiedot:

Karttanumero:

341302, Q433

Koordinaatit:

P: 7107340 I: 467130

z n. 127,5-130 m mpy

koord.selite:

Museoviraston rekisteriportaalin mukaan

Inventointimenetelmät:

pintahavainnointi, kairaus

Aiemmat tutkimukset:

1996 Mika Sarkkinen inventointi

Aiemmat löydöt:

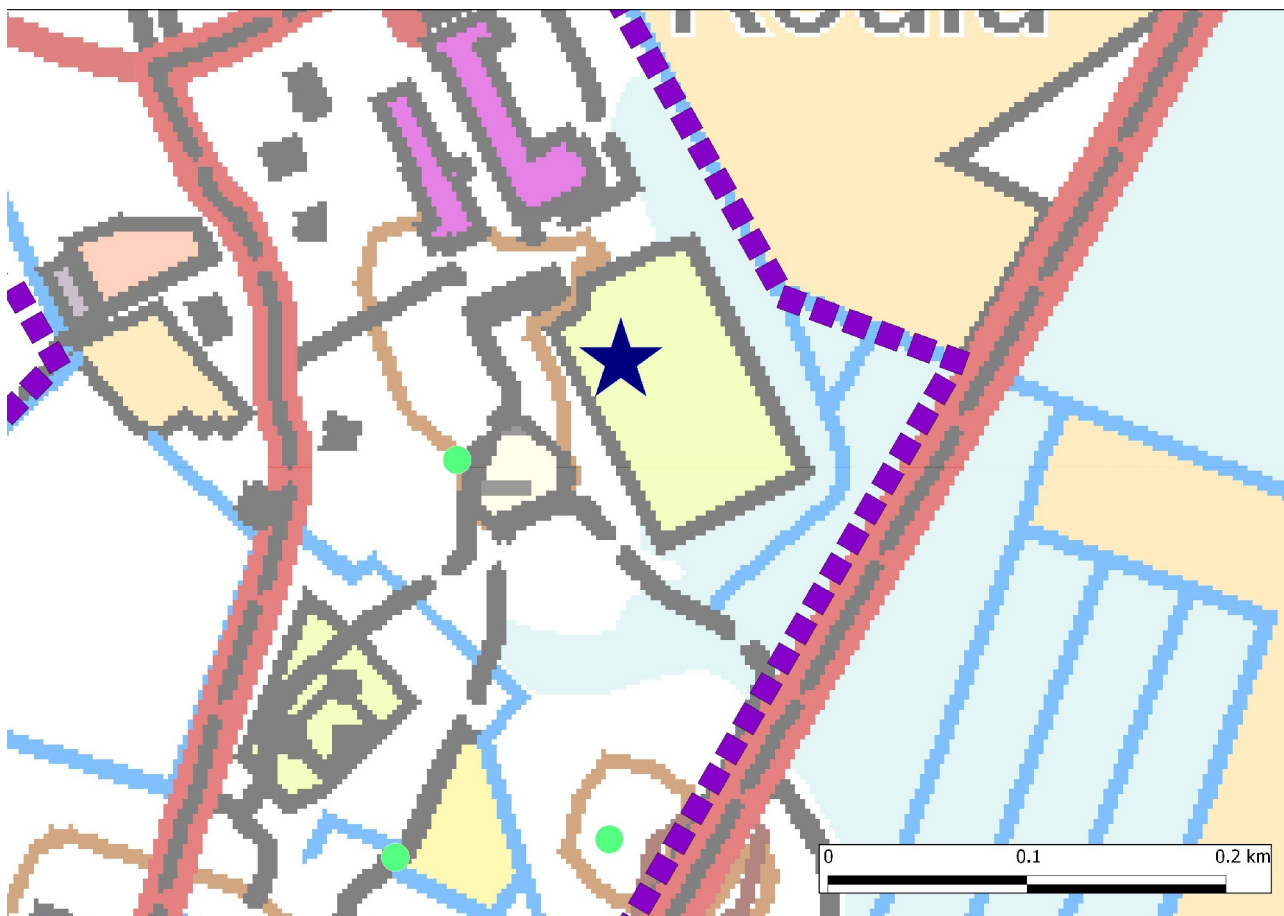
Pohjois-Pohjanmaan museo 15514 siimanpainokivi

Maastotiedot: Pyhännän keskustasta n. 1 km etelään Seurantien ja Kokkolan-Kajaanintien välisellä alueella koulukeskuksen eteläpuolelta.

Kuvaus: 1996: Koulun eteläpuolisen kankaan eteläpuolelta olevalta suopellolta on aikoinaan löytynyt siimapainokivi. Tarkastushetkellä paikalla oli kiekkokaukalo ja tenniskentät. Paikalta ei enää löytynyt merkkejä kivikaudesta.

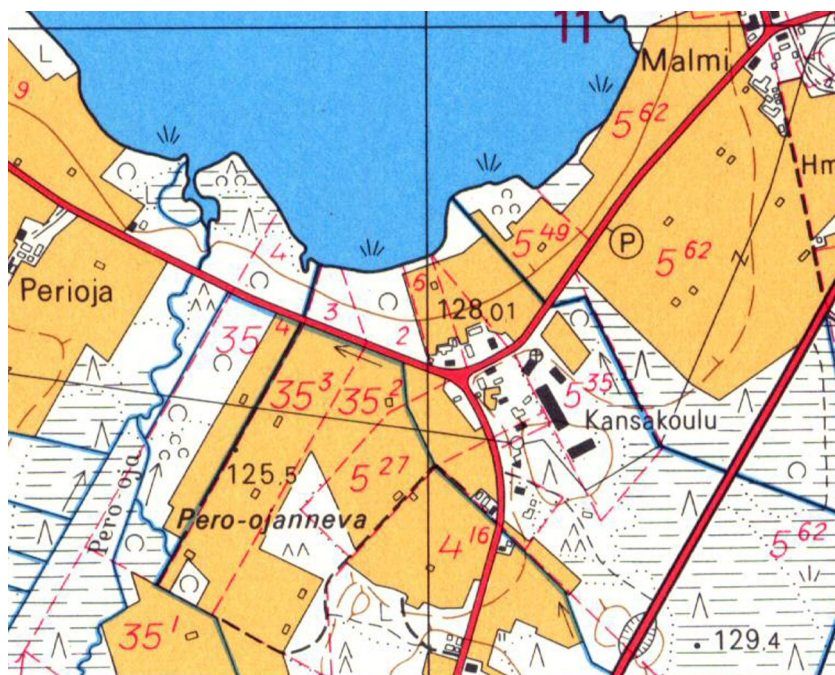
2014: Löytöpaikan ympäristö tarkastettiin laajasti. Maaperää on voimaperäisesti muokattua koulun eteläpuolisen urheilukentän sekä sen länsi-eteläpuolisen ulkoilu- ja toiminta-alueen rakentamisen yhteydessä. Paikalle on mm. rakennettu uusia kuntopolkuja ja entisten peltojen alueelle frisbeegolfrata. Urheilukentän ympäristössä alkuperäiset maakerrokset ovat kokonaan hävinneet. Frisbeegolfradan ja jääkiekkokaukalon kohdalla sijaitsevat aiemmin peltoja. Niiden eteläpuolella on rakentamatonta aluetta, joka on alavaa, osin rämeistä ja siellä on myös yksi pienialainen kivikkoinen mäki, jota Kokkolan-Kajaanintie leikkaa. Mäen länsilaidalla havaittiin n. 1,5 m halkaisijaltaan oleva kuoppa, jonka pohjalla oli jonkin verran hiiltä. Frisbeegolfradan alueella havaittiin röykkiö, joka alun perin on voinut olla peltoröykkiö. Urheilukentän ja Seurantien varrella sijaitsevan omakotitalon väliseltä alueelta pururadan varrella havaittiin röykkiökiveystä, joka puolestaan hyvin todennäköisesti on resenti raivausröykkiö.

Vaikutusten arvio: Inventoinnissa ei havaittu merkkejä siitä, että alueella olisi säilynyt jäänteitä esihistoriallisesta toimintapaikasta. Kaavan muutoksella ei ole vaikutusta kohteeseen.

Taustakartta MML@ 05/2014.

Kartta 5. Siimanpainokiven likimääräinen löytöpaikka merkitty tähdellä. Inventoinnissa havaitut reseritit röykkiökiveykset ja kuoppamuodostelma merkitty vihreillä ympyröillä.

Kartta 6. Ote vuoden 1972 peruskartasta. Koulukeskuksen etelä- ja länsipuolella oli laajemat alueet peltona, kartta :
Maanmittauslaitos, <http://vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Kuva 6. Jääkiekkokaukalon ja frisbeegolfkentän ympäristö on potentiaalinen esineen löytöpaikka. Kuva kaakosta.

Kuva 7. Löytöalueen maaperää on paikoin voimakkaasti muokattu. Koulun eteläpuolella sijaitseva urheilukenttä kuvattuna lounaasta.

7. Aineistoluettelo

Kirjallisuus:

Siikajoen historia I. 1996.

Elektroninen aineisto:

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto, Pyhäntä, pitäjänkartat, <http://digi.narc.fi/digi/search.ka>

Geologian tutkimuskeskus,
http://www.gtk.fi/tietopalvelut/geologiset/kartta_aineistot/, <http://geomaps2.gtk.fi/geo/>

Keskitalo Oiva, Pyhäntä. Tarkastusraportti 4.1.1968.

Museovirasto: Kulttuuriympäristön rekisteriportaali:

http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx?sovellus=raportti&taulu=T_RAPORTTI&tunnus=132673

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,

<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>

Maanmittauslaitos,

<http://vanhatpainenutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Museovirasto: Kulttuuriympäristön rekisteriportaali: muinaisjäännösrekisteri ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit:

<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Sarkkinen Mika, Pyhäntä inventointi. 1996.

Museovirasto: Kulttuuriympäristön tutkimusraportit:

<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Muu aineisto:

Schulz Hans-Peter, rannansiirtymistaulukko, julkaisematon.